

GEOFFREY HOSKING • Rusya ve Ruslar

GEOFFREY HOSKING University of London'da Rusya tarihi profesörüdür. 1988'de BBC tarafından hazırlanan Reith Lectures bünyesinde dersler verdi. Rusçayı üniversitede kendi çabasıyla öğrenen Hosking'in en önemli eserleri: *History of the Soviet Union* ve *Russia: People and Empire 1552-1917*.

Russia and the Russians. From Earliest Times to 2001

© 2006 Geoffrey Hosking

Bu kitabın yayın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
c/o David Higham Associates Limited'dan alınmıştır.

İletişim Yayınları 1665 • Tarih Dizisi 69

ISBN-13: 978-975-05-0959-9

© 2011 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2011, İstanbul

EDITÖR Kerem Ünüvar

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ "İmparatorluk kortejinin
törenle Moskova'ya girişi", anonim tablo

UYGULAMA Nurgül Şimşek

DÜZELTİ Ayten Koçal

DİZİN Cem Tüzün

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Çağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

GEOFFREY HOSKING

Rusya ve Ruslar

Erken Dönemden 21. Yüzyıla

Russia and the Russians
From Earliest Times to 2001

ÇEVİREN Kezban Acar

İçindekiler

<i>Çevirmenin Notu</i>	7
<i>ÖNSÖZ</i>	9
<i>Giriş: Jeopolitik, Ekoloji ve Ulusal Karakter</i>	13

BİRİNCİ KISIM

İMPARATORLUK ÖNCESİ RUSYA VE İMPARATORLUĞUN BAŞLANGICI

1 <i>Kiev Rusya'sı, Moğollar ve Moskova'nın Yükselişi</i>	51
2 <i>IV. İvan ve Moskova'nın Genişlemesi</i>	123

İKİNCİ KISIM

İMPARATORLUĞUN SIKINTILI İNŞASI

3 <i>Çalkantılı 17. Yüzyıl</i>	187
4 <i>Büyük Petro ve Avrupalılaşıma</i>	247

ÜÇÜNCÜ KISIM

BİR AVRUPA İMPARATORLUĞU OLARAK RUSYA

5 <i>18. Yüzyılda Devlet ve Toplum</i>	295
6 <i>Paul, I. Aleksandr ve I. Nikolay Dönemleri</i>	339

DÖRDÜNCÜ KISIM
EMPERYAL KRİZ

- 7** *Aleksandr'ın Mütereddit Reformları*.....391
8 *Milliyetçiliğin Yükselişi*.....439

BEŞİNCİ KISIM
DEVİRİM VE ÜTOPYA

- 9** *Değişim ve Devrim*.....485
10 *Savaş ve Devrim*.....529
11 *Sosyal Dönüşüm ve Terör*.....587
12 *Sovyet Toplumunun Biçimlenmesi*.....647

ALTINCI KISIM
ÜTOPYANIN ÇÖKÜŞÜ VE DÜŞÜŞÜ

- 13** *İyileşme ve Soğuk Savaş*.....701
14 *“Gelişmiş Sosyalizm” Yönetimindeki
Rus Toplumunu*.....747
15 *Perestroyka'dan Rusya Federasyonu'na*.....787
Kronoloji.....849
Albüm.....873
DİZİN.....895

Çevirmenin Notu

Geoffrey Hosking'in, Rusların, erken dönemlerden 2001'e kadar olan tarihini büyük bir ustalık ve bütünlük içerisinde anlatan ve bunu yaparken Rus kültüründe ve tarihinde çok önemli bir yere sahip olan *mir* (barış/köy komünü), *pravda* (doğru olan/gerçek), *strada* (acı çekmek) ve *volya* (irade/özgürlük) gibi kavramların altını çizen eseri; Rusya tarihini, kültürünü ve hatta insanını anlamak açısından son derece önemli bir eserdir. Böylesi bir eseri Türkçeye kazandırmaya karar veren İletişim Yayınları'na ve çevirisini yapmam için beni teşvik eden değerli meslektaşım Bülent Bilmez'e teşekkür ederim.

Çeviri işinin düşündüğümden çok daha meşakkatli olduğunu ve beklediğimden çok daha fazla zaman aldığını itiraf etmiyorum. Bu aşamada çeviriye verdikleri destekle yükümü hafifleten çok değerli dostum Ayşe Bilgiç'e; ayrıca Gülnihal Balcıoğlu'na ve Dr. Uğur Küçükboyacı'ya ve İngilizce bazı deyim ve ifadelerin çevirisinde yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Robert Olson'a ve arkadaşım Mark Wilkerson'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca son aşamada çevirinin yazımı konusunda yardımlarını esirgemeyen yüksek lisans öğrencimiz İnanç Meriç Koç'a ve sevgili kardeşim Zülfiye Acar'a gösterdikleri özveriden dolayı müteşekkirim.

ÖNSÖZ

Rusya, tarihte ayakta kalmayı başarabilmiş en büyük ülkelerden birisidir. Bir şekilde dört bin yıldan fazla bir süredir varlık göstermiş ve bu zaman diliminde bir süre için coğrafi anlamda dünya üzerindeki en geniş alanlara sahip güçlerden biri olmuştur. Bugün Avrasya'nın en zorlu güçlerinden birisidir ve öyle de kalacaktır.

Rusya'nın bu özellikleri üzerinde ısrar etmekte yarar vardır çünkü son zamanlarda Batılı politikacılar arasında Rusya'nın bir tehdit ya da potansiyel bir müttefik olarak artık ciddiye alınmaması gerektiğine ve onun artık yoğun bir dikkat ve ilgiyi hak etmediğine dair bir eğilim göze çarpmaktadır. Bu anlamda görüşlerimiz son on yıl boyunca bile son derece değişken bir yapı arz etmiştir. On yıl önce Rusya –o günkü adıyla Sovyetler Birliği– Batılı liderlerin gözünde demokrasiyi ve piyasa ekonomisini adapte etmek ve küresel bir barış ve uyum inşa etmek için büyük bir ittifaka katılmak üzere olan popüler bir ortaktı. Şimdilerde bu ümitler çok hızlı bir biçimde gerçekleşmediği ve Rusya bu süreçte giderek daha da zayıfladığı için, onun uluslararası ilişkiler bağlamında kolayca göz ardı edilebileceğini düşünüyoruz.

Hem bugünkü hem de on yıl önceki bakış açıları son derece yanıltıcıdır ve Rusya'nın karakteri hakkındaki bilgisizliğe dayanmaktadır ki bu kitabın amaçlarından biri de bu bilgisizliğin giderilmesine katkıda bulunmaktır. Rusya, ortadan kalkmayacak; 21.

yüzyılın dünyasının şekillenmesinde önemli ve kesinlikle negatif olmayan bir rol oynayacaktır.

Rusya'yı yakından incelemek için bir başka neden daha vardır. Çoğu Avrupalı ve Kuzey Amerikalı için Rusya, henüz tam olarak anlaşılmamış, kültürünü ayna yapıp kendi kültürlerini daha iyi değerlendirmelerini sağlayacak büyük bir Ötekî'dir. Aynı zamanda bize yeterince yakın olan ve kaderini önemseyeceğimiz kadar bize benzeyen bir ülkedir. Rus meslektaşlarımızla konuştuğumuz, Tolstoy'u okuduğumuz ya da Çaykovski'yi dinlediğimiz zaman, bizden bir uygarlığın parçasıyla; yüksek kalitede ve bizimkinden birçok açıdan farklı olan bir toplumdan çıkan, çok daha aydınlatıcı bir uygarlıkla iletişime geçtiğimizi biliriz. Rus edebiyatı ve müziği, birçok Batılı ülkede çok sağlam nedenlerden dolayı popülerliğini hâlâ korumaktadır ve biz hâlâ onun 19. ve 20. yüzyıldaki görsel sanatlarının zenginliğini keşfetmekteyiz.

Uzaklığın ve yakınlığın bu karışımı, bizim Rusya hakkında, Edward Said'in Batı'yı –yani bizleri– Doğu'ya karşı hissetmekle suçladığı sabit yargılara/yanılsamalara sahip olmadığımızı gösterir. Rusya'ya karşı kararsız hislerimiz için bazı sağlam tarihi nedenler bulunmaktadır. Yüzyıllar boyunca Rusya, karakterini ve sınırlarını birçok kez değiştirdi. Halkları, “Rusya”nın ne anlama geldiği konusunda birbirlerinden keskin bir biçimde ayrıldılar. Temmuz 1998'de, son çar II. Nikolay ve ailesi, St. Petersburg'daki St. Paul Kalesi'nde defnedildi. Çoğu insan böyle bir merasimin, farklı inançlara ve görüşlere sahip Rusları, kendi tarihlerinin hem yasını tutmak hem de onu kutlamak için bir araya getireceğini zannetmiş olabilir. Fakat aksine çoğu politikacı ve Ortodoks Kilisesi patriği olaydan uzak durdular; hatta devlet başkanı bile törene katılmaya son anda karar verdi. Geçmiş, Rusları hâlâ, bugün kadar bölmektedir. Ülkenin adı konusunda bugün bile bir uzlaşma yoktur: Çoğu Rus için günümüzdeki Rusya Federasyonu, onların anladığı “Rusya”dan farklı bir ülkedir.

Bu kitap bir anlamda, bizim Rusya'ya, Rusların da kendi ülkelerine karşı hissettiği kararsızlığın/ikircikliğin köklerini araştırma çabasıdır. Rusya'nın yüzyıllar boyunca üstlendiği çok çeşitli kimlikler üzerine yoğunlaşır. Ayrıca konuyu ona ilk kez ilgi du-

yan kişiler için anlaşılır kılan temel bir anlatım biçimine sahiptir. Aynı zamanda kitap, konu esasına göre düzenlendiği için belli bir konuyu takip etmek isteyen okuyuculara kolaylık sağlamaktadır. Rusça kelimelerin ve isimlerin yazımı için School of Slavonic and East European Studies'in önerdiği kurallar esas alınmıştır. Ancak İngilizce konuşan okuyucular için yabancı gelebilecek bazı kelimeler ve isimler (örneğin Gertsen yerine Herzen gibi), İngilizce yazılmıştır. Dipnotlarda yazarların isimleri, kütüphane kataloglarında bulunacağı şekliyle yazılmıştır.

University College London'daki School of Slavonic and East European Studies, özellikle Tarih Bölümü ve Rus Çalışmaları Merkezi (Centre for Russian Studies) bu kitap üzerine çalışırken bana destekleyici bir çevre, cana yakın meslektaşlar sağlamıştır. Fakat kütüphanesinin katkıları abartılmamalıdır.

Harper Collins'e, 1992'de üçüncü baskısını yaptığı, *A History of Soviet Union ve Russia: People and Empire, 1552-1917* isimli eserlerindeki; *Slavonic & East European Review*'e, 78. ciltte yer alan (Nisan 2000) "Patronage and the Russian State" başlıklı makalemdeki bilgileri tekrar kullanmama izin verdikleri için teşekkür ederim. Özellikle Bob Service'e kitabın ilk halini okuduğu ve değerlendirdiği için; ayrıca Roger Bartlett'a, Pete Duncan'a, Susan Morrissey'e ve kızım Katya'ya kitabın bazı bölümleriyle ilgili yorumları için müteşekkirim. Hâlâ mevcut olan bazı hatalar ve yanlış anlamaların sorumluluğu bana aittir. Ayrıca her biri çalışkan birer yayıncı temsilcisi olan Murray Pollinger ve Bruce Hunter'a; özverili, uzman ve ilgili birer editör olan Aida Donald ve Stuart Proffitt'e; yazarların nefret ettiği fakat buna rağmen normalde kendilerinin yapmak zorunda olduğu rutin işleri istekle üstlenen bölüm şefi Caroline Newlove'a ve hepsinden çok, yıllardır benim gibi huysuz, meşgul ve sıklıkla ortalarda görünmeyen bir eşi/babayı hoş gördükleri için eşim Anne ve kızım Janet'e yürekten teşekkür ederim. Son olarak, verdikleri araştırmacı profesör ödülüyle kitabımın yazım sürecini büyük ölçüde hızlandıran Leverhulme Foundation'a minnettarım.

GEOFFREY HOSKING

University College London, Mart 2000